

DİN & FELSEFE

A R A Ş T I R M A L A R I

Religion and Philosophical Research

E-ISSN: 2667-6583

Aralık | December 2021

Cilt | Volume: 4 - Sayı | Number: 8

HİNTLİLER İNEĞE Mİ TAPAR? BİRÜNİ'NİN TAHKİKU MA'Lİ'L-HİND ADLI ESERİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Muammer İSKENDEROĞLU, Prof. Dr.

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi | Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Divinity

muammer.iskenderoglu@ibu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1857-9826>

Makale Türü | Type of Article: Kitabiyat | Book Review

Başvuru Tarihi | Date Received: 30.09.2020

Kabul Tarihi | Date Accepted: 02.11.2021

Atıf | Cite As

İSKENDEROĞLU, M. "Hintliler İneğe Mi Tapar? Bîrûnî'nin Tahkiku Mâ Li'l-Hind Adlı Eseri Üzerinden Bir Değerlendirme ". Din ve Felsefe Araştırmaları 4/8 (Aralık 2021): 267-270

İntihal | Plagiarism

Bu makale editör kurulu tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by the editorial team and scanned via plagiarism software.

Etik Beyanı | Ethical Statement

Bu makalenin yazarı/yazarları, hakemleri ve dergi editör grubu Din ve Felsefe Araştırmaları dergisinin Etik Kurallarına uyduklarını kabul eder.

The author/authors, referees, and journal editorial group acknowledge that they adhere to the Code of Ethics for the journal of Religion and Philosophical Research.

HİNTLİLER İNEĞE Mİ TAPAR? BÎRÛNÎ'NİN TAHKÎKU MÂ Lİ'L-HİND ADLI ESERİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Muammer İSKENDEROĞLU

İslam toplumunda Müslüman olmayan bilginlerin İslam üzerine yaptıkları çalışmalara karşı yaygın bir art niyet arayışı olduğu söylenebilir. Bu niyet okumaya göre, mezkûr bilginler İslam'ı yıkmak, sahih İslam anlayışı karşısında durduğu iddia edilen sapkın oluşumları ön plana çıkarmak ve böylece gerçek İslam'ın insanlığa ulaşmasına engel olmak gibi amaçlarla bu tür çalışmalar yapmaktadırlar. Hiç şüphesiz bu bilginler arasında hakikat arayışı kaygısından uzak birçok insan vardır. Bununla beraber, onlar arasında İslam toplumu da dâhil, başka toplumları her açıdan tanıma amaçlı yeterince objektif çalışma yapanları da takdirle anmak lazımdır. Bu noktada meseleye diğer açıdan yaklaşıp tarih boyunca İslam bilginlerinin diğer toplumları objektif bir şekilde anlama ve anlatma çabası içine girip girmediklerini sorgulamak lazımdır.

Eldeki mevcut kaynaklara bakarak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Tarih boyunca İslam bilginleri, bugün Batı dediğimiz toplumun bilginleriyle kıyaslandığında, kendi dışındaki toplumlarla çok az ilgilenmişler, onlarla ilgili çok az çalışma ortaya koymuşlardır. Örnek vermek gerekirse, Mısır'ı birkaç yıl işgal eden Fransızların bilginleri bin yıldan fazla orada hâkimiyet kurmuş Arap veya Türk Müslümanlardan çok daha fazla Mısır eski tarihi ve kültürü ile ilgili eser üretmişlerdir. Hindistan'a yüz yıl kadar bir süre hâkim olan İngilizler bin yıldan fazla orada hükmetmiş olan Arap veya Türk Müslümanlardan çok daha fazla Hindistan'ın tarih ve kültürüyle ilgili eser üretmişlerdir. Müslüman bilginler diğer toplumlarla ilgili objektif eser verme bir tarafa; kendi toplumlarının farklı eğilime sahip gruplarıyla ilgili dahi objektif eserler ortaya koyma başarısı gösterememişlerdir.

İslam bilginleri içerisinde yukarıda özetle ifade ettiğimiz eleştirilerin yöneltilemeyeceği müstesna bilginlerden birisi Bîrûnî'dir. O çağının çok ilerisinde objektif bir araştırma yöntemiyle sadece doğayı değil, hem kendi toplumunu hem de Hint toplumunu inceleyip çok değerli eserler ortaya koymuştur. Tahkîku mâ li'l-Hind¹ adlı eserinin girişinde Bîrûnî, Mu'tezile'nin nasıl yanlış anlaşılıp aktarıldığından yakınan bir arkadaşının hikâyesini aktardıktan sonra kendi araştırma yöntemini de ortaya koyan şu ifadeleri kaleme alır:

“Ben de “Bu öyle yaygın bir belâdır ki, hasmının ve muhaliflerinin mezhebini nakledenlerden pek az kimse bu belâdan kurtulabilmiştir” dedim. Ancak aşığılamak maksadıyla yapılan bu tahrifler, aynı din içindeki mezheplere dair ise, onların birbirine yakınlığı ve çoğu zaman mensuplarının bir arada bulunmaları sebebiyle

¹ Bîrûnî, Ebû Reyhan Muhammed b. Ahmed. *Tahkîku mâ li'l-Hind: Bîrûnî'nin Gözüyle Hindistan*. Çev. Kivameddin Burslan, Haz. Ali İhsan Yitik. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.

daha çabuk anlaşılır. Ancak aralarında hiçbir ilişki veya işbirliği olmayan, birbirine yabancı milletlerin inançları konusunda böyle bir şey yapılmışsa, onlar birbirine uzak ve konunun da araştırılması zor olduğundan bu tahrifleri gizli kalmaktadır. Elimizdeki makâlât kitapları ile mezhepler ve dinler hakkında yazılan bütün eserler bu gibi tahriflerle doludur. Gerçek durumu bilmeyen kimselerin bu gibi eserlerden topladıkları bilgiler, eğer biraz fazilet sahibi iseler, o kitapların içyüzünü bilenler yanında mahcup olmalarından başka bir işe yaramaz. Ama onların tabiatlarında kötülük kökleşmiş ise, yine de o kitaplara dayanarak inat ve ısrarlarını sürdürürler. Ama doğru yönetime sahip olan bir yazar, araştırdığı mezhebin görüşlerini onun efsanevî kaynaklarından ve mensuplarının kendisine anlattığı dinlenmesi hoş hikâyelerden çıkarmaya çalışır, fakat hiçbir zaman bütün bunları, yegâne doğru veya gerçeğin kendisi olarak düşünmez.”²

İşte burada ortaya koyduğu çağının çok ilerisinde bir yöntemle Bîrûnî kendisinden önce, hatta belki de kendisinden sonra da, hiçbir Müslüman bilginin teşebbüs etmediği bir çalışmaya girişip ileri yaşında Sanskritçe öğrenmiş, Hint kaynaklarını incelemiş, Hint bilginleriyle görüşmüş ve Hint toplumunu gözlemlemiştir. Ardından da Yunan ve İslam toplumundaki fikir ve eylemlerle de karşılaştırarak, bir kalem kavgası eseri değil, takdire şayan ilmi bir eser ortaya koymuştur. Bîrûnî bütün bu gayretine rağmen eserinin girişinde Hint kültürünün anlaşılması ve anlatılmasını zorlaştıran sebepleri sayarak bir anlamda eksikliklerin anlayışla karşılanmasını talep eder.

Bîrûnî’ye göre Hint kültürünü anlamayı zorlaştıran sebeplerin başında Hint dilinin zorluğudur. İkinci sebep Hint dinsel inançlarının bize tamamen yabancı olmasıdır. Bununla irtibatlı üçüncü sebep Hint örf ve adetlerinin bize tamamen yabancı olmasıdır. Bir başka sebep de gerek Hinduizm ve Budizm arasında gerek Hinduizm ile Zerdüştlük arasında İslam öncesi dönemde vuku bulan çatışmalar sonucu ve daha sonra Müslümanların Hindistan seferleri sonucu, kendilerini diğer milletlerden üstün görmelerinin bir yansıması olarak zaten dışarıya kapalı Hintlilerin kendi içlerine daha fazla kapanmalarıdır. Hâlbuki bu üstünlük duygusu onları cahil bırakan bir hastalıktı. Gerçekte Hintliler Hristiyanlık öncesi Yunanlılara benziyorlardı: Her iki toplumun seçkinleri dînî ve felsefî konularda benzer düşünürken halkları putperestti. Fakat Yunan seçkinlerinin ilmi yazıya dökme gelenekleri varken Hint bilgelerinde bu gelenek oluşmamıştı, hatta onlar henüz bilimsel yöntemleri kullanmaktan da âcizdiler.

Burada Bîrûnî’nin Hint toplumunun din, kültür, örf ve adetleriyle ilgili bütün düşüncelerini verme imkânına sahip değilim. Bu nedenle örnek vakalar üzerinden Hintlilerin de bizim toplumlarımızın inanç, kültür, örf ve adetlerine benzer adetlere sahip olduklarını göstermeye çalışacağım.

Bîrûnî inanç konusuyla ilgili öncelikle çok dikkate değer bir tespitte bulunuyor: “Her millette aydınlar (havas) ile halkın (avam) inançları birbirinden farklıdır.”³ Her milletin filozofları belli felsefi öğretilerin savunuculuğunu yapar. Her milletin din bilginleri belli bir dinin, hatta o din içerisinde belli bir mezhebin savunuculuğunu

² Bîrûnî, Tahkîku mâ li’l-Hind, xxii-xxiii.

³ Bîrûnî, Tahkîku mâ li’l-Hind, 7.

yapar, hatta yöneticilerle işbirliğine girerek bunu o toplumun resmi mezhebi haline getirir. Halka ömür boyu bu mezhepte olduğu telkin edilse de halkın bu mezheple bağı sadece resmiyettir. Halk duyuların ötesine geçemez, araştırıp inceleme gereği duymaz, sonuçta da somut şeylere inanır ve tapar.

BİRÛNÎ Hintlilerin Tanrı inancını yukarıdaki tespiti bağlamında tasvir eder. Her toplumda olduğu gibi Hint toplumunda da aydınların Tanrı anlayışı ile halkın Tanrı anlayışı arasında uçurum vardır. Eğer dikkate alınmaya değer olan aydınların anlayışı ise BİRÛNÎ'YE göre onların Tanrı inancı şöyledir: “Tanrı birdir, başlangıcı ve sonu yoktur, ezelidir, işinde muhtar, kâdir, hakîm, hayy, muhyî, müdebbir ve beka sahibidir; hükümrânlığında (melekûtunda) yalnızdır; zıddı ve neddi (misli) yoktur. Hiçbir şeye benzemediği gibi hiçbir şey de O’na benzemez.”⁴ BİRÛNÎ bu yazdıklarını Hintlilerin Patanjali isimli kitabından alıntılıdığı bir diyalogla da destekler. Bu diyalogda müşhidin müride şu sözleri de üzerinde durulmaya değerdir: “Brahminler ve daha önceden başkalarıyla birçok şekilde konuşan O’dur. O, bu kimselerden bazılarında kitap vermiş; bir kısmında da vahyetmiş ve kendilerine ihsan edilen şeyleri fikretme ve anlama imkânı sağlamıştır.”⁵

Hint bilginlerine göre insanın nihâi gayesi Tanrı’yı bilmek ve ona benzemeye çalışmaktır ve bu gaye felsefeyi mümkün olduğu ölçüde Tanrı’ya benzemek olarak tarif eden Yunanlı filozofların gayesiyle örtüşür. Fakat her toplumda olduğu gibi Hint toplumunda da insanların çoğunluğu Tanrı’yı bilmekten uzaktırlar. BİRÛNÎ'YE göre her toplumda, hatta Müslümanlar arasında olduğu gibi Hintliler arasında da Allah’ı çeşitli varlıklara benzeten, O’nu güçlü bir kral olarak düşünen ve O’nun çeşitli varlıklarda tezahür ettiğine inanan avam tabakası mensupları vardır.

BİRÛNÎ'YE göre birçok millet Tanrı ve Tanrısal gibi kavramları çok farklı anlamlarda kullanırlar. Örnek olarak Yunanlılar ve diğer birçok milletler yüce ve asil olan şeyi Tanrı olarak isimlendirdikleri gibi dağlar, denizler ve benzeri başka varlıklar için de tanrı ifadesini kullanırlar. Özel anlamda ise Tanrı kavramını ilk sebep anlamında kullandıkları gibi melekler anlamında da kullanırlar. BİRÛNÎ “baba” teriminin her ne kadar Arapçada Tanrı için kullanılması mümkün olmasa, dolayısıyla İslam’da bu kullanım onaylanmasa da, diğer dillerde bu terimin “efendi” anlamında Tanrı için kullanılmasının daha rahat olduğunu ve Yahudi ve Hristiyan toplumların baba terimini bu anlamda yaygın bir şekilde kullandıklarını belirtir. Hintli bilginler ise Tanrı’yı bu gibi sıfatlarla tanımlamaktan kaçınırlar. Diğer taraftan Hintlilerin avam tabakasına mensup olanlar Tanrı’ya yukarıda zikredilenlerin dışında eş, oğul, kız, gebelik ve doğurmak gibi diğer halleri de izafe etmekten çekinmezler. Fakat BİRÛNÎ'YE göre, avam çoğunlukta olsa da, çoğunluk görüşü itibara alınmaz; itibara alınması gereken Brahminlerin düşündükleri ve kabul ettikleridir.

BİRÛNÎ'YE göre puta tapınmanın temelinde sıradan insanların duysal âlemin ötesine geçememeleri nedeniyle duysal şeylere/mezahire yönelmeleridir. Sıradan insanlar duysal şeylerin tasvir ve misallerine eğilim gösterdiklerinden birçok dinde kitaplar ve ibadethaneler tasvirlerle bezenmiştir. Saygın şahısların namına putlar dikilmesinin en önemli nedeni de sıradan insanların bu yönelimidir. Başlangıçta namına

⁴ BİRÛNÎ, *Tahkîku mâ li'l-Hind*, 7.

⁵ BİRÛNÎ, *Tahkîku mâ li'l-Hind*, 8.

dikildikleri şahısları hatırlatmak ve onlara yönelik saygı ve sevgiyi canlı tutmak adına dikilen putlar, aradan uzun zaman geçtikten sonra dikiliş amaçları unutulmuş, onlara yönelik uygulamalar adet halini almış, kanun koyucular da sıradan insanların somut şeylere eğilimini istismar ederek onları bu putlara saygıya zorlamışlardır. Bîrûnî diğer milletler için olduğu gibi Hintliler için de putperestlik konusunda sıradan insanlarla bilginler arasında ayırım yapar: Ona göre Hintlilerin mutlak hakikati arzulayan bilginleri Tanrı'nın dışında hiçbir şeye ibadet etmedikleri gibi, bir şeyleri temsil için yapılmış heykel ve putlara ibadeti de hiçbir zaman akıllarından geçirmemişlerdir.

Bu bağlamda bilgininden sıradan halkına kadar alaycı bir tavırla Hint toplumunu ineğe tapmakla itham eden toplumların aynaya bakıp kendilerinin neye taptığını görmeleri gerekir. Dışardan bakanlar bu toplumların neye taptıklarını görebildikleri için, bunu görmek istemeyenler sadece kendilerini kandırıp, hem kendi durumları hem de diğer toplumlarla ilgili temelsiz kabulleri nedeniyle sadece kendilerini komik duruma düşürebilirler.